

7. Казанская Г.В. Исследование “психологических барьеров” прошлого опыта при выполнении логических заданий : дис. ... канд. психол. наук / Г.В. Казанская. – Балашов, 1976. – 162 с.
8. Кедров Б.М. О творчестве в науке и технике / Б.М. Кедров. – М. : Молодая гвардия, 1987. – С. 116–118.
9. Кукасян ЮТ. Профессиональные особенности межличностного познания : автореф. дис. ... д-ра психол. наук / Ю.Г. Кукасян. – Краснодар, 1982. – 45 с.
10. Лабунская В.А. Психология затрудненного общения / В.А. Лабунская, Ю.А. Менджерицкая, Е.Д. Бреус. – М., 2001. – 288 с.
11. Лебедева Н.М. Путешествие в гештальт: теория и практика / Н.М. Лебедева, Е.А. Иванова. – СПб. : Речь, 2005. – 560 с.
12. Левин К. Типы конфликтов / К. Левин // Психология личности / [под ред. Ю.Б. Гиппенрейнер, А.А. Пузыря]. – М., 1982. – 577 с.
13. Левитов Н.Д. Определение психического состояния / Д.Н. Левитов // Психология состояний. Хрестоматия / [под ред. А.О. Прохорова]. – М. : ПЕРСЭ ; СПб. : Речь, 2004. – С. 31–34.
14. Парыгин Б.Д. Анатомия общения / Б.Д. Парыгин. – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 1999. – 301 с.
15. Подлесная Л.М. Социально-психологические аспекты преодоления барьера к новому : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Л.М. Подлесная. – Тбилиси, 1978. – 24 с.
16. Пригожий А.И. Нововведение: стимулы и препятствия / А.И. Пригожий. – М. : ИПЛ, 1989. – 216 с.
17. Подымов Н.А. Психологические барьеры в профессиональной деятельности учителя : дис. ... д-ра психол. наук / Н.А. Подымов. – Курск, 1999. – 390 с.
18. Ребер А. Большой толковый психологический словарь : в 2 т. / А. Ребер. – М. : Вече, 2000. – 591 с.
19. Словарь иностранных слов. – М. : Рус.яз., 1998. – 608 с.
20. Фрейд З. Психология бессознательного / З. Фрейд. – М. : Просвещение, 1989. – 415 с.
21. Шакуров Р.Х. Барьер как категория и его роль в деятельности / Р.Х. Шакуров // Вопросы психологии. – 2001. – № 1. – С. 3–18.

ГРИШКО Ю.А.

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЦІННОСТЕЙ

Методологічним підґрунтям нашого дослідження є аксіологічний підхід, витоки якого знаходимо в аксіології – філософському вченні про природу цінностей, що виникло наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. На кожному етапі розвитку людства окремі аспекти ціннісної проблематики завжди були в центрі уваги провідних педагогів, зокрема, Я.А. Коменського, І.Г. Песталоцці та ін.

Мета статті – висвітлити педагогічну аксіологію як галузь педагогічного знання.

За останні десятиріччя значно зросла роль цінностей у сфері педагогічної теорії й практики, що визначило шлях поступового виокремлення спеціальної галузі педагогіки, предметом вивчення якої виступають цінності – педагогічна аксіологія як “галузь педагогічного знання, яка досліджує освітні цінності з позиції самоцінності людини і здійснює ціннісні підходи до освіти на основі визначення цінності самої освіти”, за визначенням В. Сластьоніна і Г. Чижикової.

Отже, педагогічна аксіологія є такою наукою про цінності освіти, в якій представлена система значень, принципів, норм, канонів, ідеалів, що регулюють взаємодію в освітній галузі з точки зору цінностей і формують ціннісний компонент у структурі особистості. І. Ісаєв і В. Гринькова так визначають об’єкт дослідження в педагогічній аксіології: у першу чергу, це педагогічні цінності [1].

Як свідчить аналіз наукової літератури, до основних дефініцій педагогічної аксіології науковці, насамперед, відносять три групи понять:

- освітні цінності;
- педагогічні цінності;
- виховні цінності.

Однак питання визначення науковцями означених вище термінів викликає певні дискусії, що не дає змоги чітко виокремити поняття між собою за змістом. Освітні й педагогічні цінності для нашого дослідження становлять найбільший інтерес. Ми вважаємо, що освітні цінності являють собою сукупність гуманістичних пріоритетів суспільства, які виступають головними орієнтирами для розвитку освітньої системи в цілому. Також освітні цінності можна розглядати як систему провідних соціальних цінностей, що мають бути переведені на рівень персональних цінностей кожного студента засобами педагогічного процесу.

Отже, зазначені цінності виступають стрижневими категоріями процесу формування систем особистісних цінностей майбутніх педагогів та мають сприяти їхній повноцінній самореалізації в усіх сферах життєдіяльності.

Педагогічні цінності, на нашу думку, являють собою систему освітніх засобів, соціальних норм, педагогічного інструментарію, що зумовлює повноцінну передачу означених освітніх цінностей кожному майбутньому педагогу, тобто інтеріоризуються в їх ціннісні пріоритети. Інакше кажучи, педагогічні цінності виступають як провідні принципи та структурні компоненти педагогічного спілкування, побудованого на ціннісних принципах.

В. Сластьонін та Г. Чижикова визначили педагогічні цінності як основу професійної культури педагога. На їх думку, вони включають такі цінності, як:

- загальнолюдські (людина, особистість студента (учня), вчитель, творча індивідуальність тощо);
- духовні (педагогічні теорії, педагогічний досвід людини, способи педагогічного мислення та ін.);

- практичні (педагогічні технології, освітні системи, способи діяльності тощо);
- особистісні (педагогічні здібності, індивідуальні якості, ідеали) та інші цінності [2; 3].

I. Ісаєв у системі педагогічних цінностей виділяє три ієрархічно пов'язані рівні.

До першого рівня належать так названі суспільно-педагогічні цінності, що акумулюють у собі норми, ідеї, принципи та правила, які є регуляторами освітньої діяльності в межах усього суспільства. Їх носієм виступає суспільна свідомість у вигляді моралі, педагогічної етики, філософії освіти.

Другий рівень представлений професійно-груповими цінностями, що являють собою цілісну, стабільну сукупність ідей, концепцій, норм, які регулюють професійно-педагогічну діяльність відносно самостійних професійних груп, колективів навчальних закладів різних типів тощо.

Третій рівень – аксіологічне “Я” індивіда, індивідуально-особистісні цінності, що є складним соціально-психологічним утворенням, яке поєднує цільову й мотиваційну спрямованість особистості [5].

У контексті нашого дослідження становить інтерес погляд I. Ісаєва, який розкриває компоненти процесу інтеріоризації цінностей самореалізації майбутнього педагога:

- 1) цінності-цілі, що розкривають значення цілей самореалізації майбутнього вчителя;
- 2) цінності-засоби, в яких фіксується значення засобів здійснення вектору самореалізації;
- 3) цінності-відносини, які відображають значення ставлень як основного механізму функціонування цілісної особистості;
- 4) цінності-значення, в яких виявляється сенс самореалізації;
- 5) цінності-якості, які розкривають зміст якостей особистості майбутнього педагога, необхідних для його самореалізації [5].

Означеної вище типології цінностей дотримується у своїх працях і українська дослідниця В. Гриньова [1].

Н. Ткачова зазначає, що засвоєння майбутніми педагогами цінностей неможливе без урахування їх індивідуальних потреб, інтересів, спрямованості, життєвого досвіду, що забезпечує реалізацію певних функцій цінностей у педагогічному процесі. На думку С. Полякова, основними з них є такі:

- цінності виступають підґрунтям для формулювання цілей і завдань особистості;
- цінності визначають результативність і вектор цього процесу;
- цінності є своєрідною мірою процесу самореалізації [3].

Схожі функції цінностей у педагогічному процесі виділяє Н. Асташова:

- змістостворювальна, що виявляється через актуалізацію смислів об'єктів, процесів, інтеріоризацію цінностей, критичне осмислення будь-якої інформації;

- оцінювальна, що спрямована на розвиток адекватної оцінки в молоді людини духовних явищ і навколишньої дійсності;
- нормативна, що пов'язана із зіставленням особистістю власних цінностей з усталеними ціннісними зразками;
- регулятивна, що забезпечує орієнтацію освітньої системи на національні й загальнолюдські цінності, встановлює необхідну взаємодію у сфері освіти;
- контрольна, що дає змогу аналізувати рівні сформованості індивідуальних систем цінностей у конкретних студентів, розвиток цінностей у культурно-історичному плані взагалі.

Вивчення наукової спадщини В. Сухомлинського [7–8] дозволяє визначити місце цінностей і аксіологічного підходу в галузі освіти, навчання та виховання у практичній діяльності. Передові ідеї В. Сухомлинського набули подальшого розвитку в працях сучасних учених, таких як: Н. Асташова, І. Бех, В. Гриньова, І. Зязюн, К. Корсак, О. Сухомлинська, Г. Філіпчук, А. Хуторський, Є. Ямбург та ін. Вони досліджували проблеми реформування освіти на ціннісних засадах, питання оптимального відбору освітніх цінностей тощо.

Ми спиралися на те, що однією із суттєвих властивостей освіти є саме її здатність визначати, формувати, закріплювати та вдосконалювати індивідуальні цінності особистості кожного окремого майбутнього педагога. Слід підкреслити, що система цінностей у житті кожної людини відіграє суттєву роль. Саме тому ми вважаємо, що формування в студентів – майбутніх педагогів цінності самореалізації виступає одним з головних завдань педагогічного процесу.

Вважаємо за доцільне визначити існуючі підходи науковців щодо сутності деяких інших категорій педагогічної аксіології. Так, Н. Ткачова у своєму дослідженні наводить результати детального аналізу понять педагогічної аксіології. Зокрема, вона зазначає, що Н. Асташова вводить поняття “аксіологічна освіта”, яке розкриває як “процес і результат залучення особистості до певної системи цінностей”. Автор пояснює, що, “з одного боку, йдеться про динаміку розвитку ціннісної системи особистості залежно від поставлених цілей, наявних умов, переходу ціннісних орієнтацій у новий якісний стан (освіта як процес), а з іншого – про підсумок засвоєння ціннісних орієнтацій, що виражається в якісному і кількісному накопиченні цінностей як вагомого регулятора діяльності особистості (освіта як результат)”.

Аксіосфера – таке новітнє поняття, що визначається як “сукупність різноманітних ставлень людини до світу і самої себе, які породжуються вітальними потребами та модифікованою системою символів і засобів культури, що створює системно-ієрархічну психічну структуру особистості (світ цінностей)”, вводить у науковий обіг Н. Асташова.

Терміну “аксіологія виховання” П. Ігнатенко дає таку інтерпретацію: “окрема галузь наукових знань у філософії, соціології, психології й педаго-

гії, в основі теорії і практики якої є вплив виховних цінностей на розвиток і становлення особистості”.

Поняття “ціннісне управління” вводить Є. Ямбург і трактує його як “процес поступового переосмислення цілей освіти всіма суб’єктами педагогічного процесу з наступним відпрацюванням загальної для всього шкільного колективу духовної культури, що дозволяє педагогам в оцінці своєї діяльності керуватися не тільки критеріями дітей, але й уважно фіксувати етапи їх особистісного зростання, яке відбувається у процесі опанування дитиною ієрархії цінностей”.

Вивчення наукового здобутку В. Франкла дозволяє зробити припущення, що тільки ґрунтовні життєві смисли можна назвати цінностями людини. Він стверджує, що до завдань освіти належить формування такої особистості, яка:

- здатна створювати власні особистісні цінності;
- приймати самостійні рішення;
- здійснювати усвідомлений вибір у кожній конкретній життєвій ситуації.

Інтенсифікація розвитку педагогічної аксіології як напряму педагогічної науки зумовлена оновленням системи освіти на гуманістичних ціннісних засадах, що детермінуються усвідомленням ролі людського фактора в сучасній цивілізації та у ставленні до особистості як головної цінності.

Вивчення філософської та психолого-педагогічної літератури яскраво свідчить про те, що в науці не існує однозначного визначення поняття “цінність” і відсутня універсальна класифікація цінностей, яка могла б слугувати еталоном у вирішенні проблеми формування цінності самореалізації майбутнього педагога. Та багато запропонованих у науці підходів до вирішення цієї проблеми збігається.

Узагальнюючи праці, в яких розкриваються питання, пов’язані з проблемою цінностей, можна стверджувати, що цінність – це та значущість, що відіграє орієнтуючу роль у житті людини, сприяючи її самовизначенню та самореалізації. Ю.О. Соловйова пояснює, що цінності самореалізації становлять основу внутрішнього світу особистості, зумовлюючи її поведінку та діяльність.

Висновок полягає в тому, що аксіологічний підхід постулює твердження, що цінність, якою наділена особистість, виступає показником рівня її розвитку і є критерієм її культурного становлення. Науково-теоретичне розуміння цінності як ідеала, що виходить і виводить за межі наявної данності, створює вектор розуміння не просто надіндивідуальності, а також надособистісності цінностей, що дає їм змогу виконувати функцію вищого критерію для орієнтації у світі та опори для особистісного самовизначення й самореалізації.

Література

1. Григорьян Б.Т. Человек. Его положение и призвание в современном мире / Б.Т. Григорьян. – М. : Мысль, 1986. – 224 с.

2. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутніх вчителів: Теоретичний та методичний аспекти / В.М. Гриньова ; Харківський держ. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х. : Основа, 1998. – 298 с.
3. Зязюн І.А. Три кити нової філософії освіти: гуманізація, індивідуалізація, інтеграція / І.А. Зязюн // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – № 1. – С. 74–79.
4. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности / Н.В. Кузьмина. – Л. : Изд-во Ленинградского университета, 1970. – 114 с.
5. Професійна освіта: Словник : навч. посіб. / [уклад. С.У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н.Г. Ничкало]. – К. : Вища школа., 2000. – 380 с.
6. Станиславский К.С. Работа актера над собой / К.С. Станиславский. – М. : Искусство, 1951. – 357 с.
7. Сухомлинский В.А. Письмо о педагогической этике / В.А. Сухомлинский // Народное образование. – 1970. – № 11. – С. 48–52.
8. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 149–419.

ГРУБІЧ Д.Ю.

ІННОВАЦІЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У державній програмі “Вчитель”, розробленій на період до 2012 р., акцентовано увагу на тому, що ключова роль у системі освіти належить учителю. Саме через діяльність педагога реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального й духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки та техніки. У зв’язку із цим потребує оновлення зміст педагогічної освіти, зокрема стосовно забезпечення випереджального спрямування підготовки педагогічних працівників, оптимального співвідношення між усіма компонентами професійної підготовки вчителя. Важливим є інтеграція педагогічної науки і практики, а також впровадження інноваційних технологій [2].

Мета статті – визначити сутність поняття “інновація”, “нововведення” в галузі освіти.

Проблематика нововведень у галузі освіти представлена в працях, які розглядають теорію загальної інноватики та теорію інноваційної діяльності (В. Беспалько, Н. Горшунова, В. Загвязинський, О. Попова та інші), дозволяє визначити власну позицію стосовно інновацій відповідно до предмета нашого дослідження. У нас є підстави вважати, що причини недостатньої інтенсивності нововведень в освітніх установах пов’язані з недостатнім науково-методичним обґрунтуванням інноваційної діяльності.

Слід зазначити, що за цією проблемою ще не вироблений єдиний підхід, немає єдності в розкритті змісту таких основних понять, як “інновація”, “інноваційний процес”, мало вивчені питання менеджменту інноваціями в освітній установі.